

APIE MAŽVYDO 1549 m. „TE DEUM LAUDAMUS“ VERTIMĄ*

0. Iki 1897 m. Mžv. darbų bibliografiją sudarė tik „Katekizmas“ (1547), „Forma krikštymo“ (1559) ir „Parafrazis“ (1558–1562). Tais metais Zigmundas Celichovskis, tuometinis Kórnicko bibliotekos Poznanėje bibliotekininkas, savo nedideliame leidinyje¹ pranešė atradęs naują Mžv. tekstą. Jo autorystė neabejotina, nes antraštėje aiškiai pažymėta, kad „IS-gulditas per M. MoSSuida Waitkuna“. Kad beveik visi Mžv. veikalai yra vertimai iš kitų kalbų, pirmiausia iš lenkų ir lotynų, tai žinomas dalykas. Savo žymaus darbo² įvade Chr. Stangas jau seniai nustatė Mžv. ir kitų vertėjų šaltinius, panaudotus katekizmo vertimui. „Giesmių krikščioniškų“ kai kuriose giesmėse nurodoma, iš kokios kalbos verčiama. Kituose tekstuose, kuriuose tokio nurodymo nėra, vienintelis būdas jį sužinoti – lyginamoji tekstų analizė. Tarp tokių tekstų yra ir giesmė „Te Deum laudamus“, Mžv. paskelbta Karaliaučiuje 1549 metais kartu su kitomis dviem velykų giesmėmis. Šios giesmės vertimas čia ir bus nagrinėjamas.

1. Celichovskis smulkiai pasakoja apie teksto atradimą „...Biblioteka Kórnicka posiada Postylę Seklucyana drukowaną w Królewcu przez Augezdeckiego roku 1556. Staroświecka, współczesna oprawa tej Postyli domagała się naprawy... Tym razem – przy okładce Postyli Seklucyanowej – rezultat był bardzo pomyślny. Znalazł się tam bowiem przedewszystkiem nieznaný dotychczas, a drugi z rzędu druk litewski – i to z. r. 1549. Jestto przekład litewski – z nutami – znanej pieśni Kościelnej: Te Deum laudamus, z dodaniem 2 innych pieśni litewskich – o zmartwychwstaniu Jezusa Chrystusa...“ Toliau Celichovskis pridėda: „...Razem z powyższym drukiem litewskim znalazłem we wspomnianej wyżej okładce Postyli Seklucyanowej pieśń Te Deum laudamus w polskim także tekście z nutami...“ Jo nuomone, lenkiškas tekstas yra tik fragmentas kur kas didesnio darbo, kuris priski-

* Esu dėkingas Vilniaus universitetui už globą. Dėkoju prof. V. Mažiuliui, prof. J. Palioniui, prof. Z. Zinkevičiui ir filol. m. kand. B. Stundžiai, padėjusiems parengti šį straipsnį.

¹ Celichowski Z. M. Mosswida Waitkuna przekład Litewski Pieśni Te Deum Laudamus z. r. 1549. – Poznań: Nakładem biblioteki Kórnickiej, 1897.

² Stang Chr. Die Sprache des litauischen Katekismus von Mažvydas. – Oslo, 1929.

riamas Sekliucianui³. Iš tikrųjų Vieržbovskis 3-iame savo Bibliografijos XV – XVI a. tome⁴ nurodo Sekliuciano „Kancionalą“, datuojamą 1547 m., vadinasi, pasirodžiusį dveji metai prieš Mžv. vertimą. Šio „Kancionalo“ tėra tik vienas egzempliorius. Celichovskis turėjo progos jį matyti Rusko bibliotekoje ir papildyti Vieržbovskio aprašymą. Baigdamas jis daro išvadą, kad Kórnicko fragmentas priklauso Sekliuciano „Kancionalui“, paskelbtam maždaug tuo pačiu metu su lietuvišku „Te Deum“, ir kad tarp „Te Deum“ iš rinkinio „Pieśni“ (1547 m.) ir „Te Deum“, atrasto Sekliuciano Postilėje 1897 m., yra labai nedidelis skirtumas („pewne drobne odmiany“). Šaltiniuose⁵ neradau ankstesnio lenkiško spausdinto „Te Deum“ negu Sekliuciano 1547 m. leidinys. Apie šitą leidinį rašė ir Warminskis savo minėtoje plačioje monografijoje. Jame „stary pieśni polski“ („podług zdania prof. Wierzbowskiego jest ich kilkanascie...“), jo nuomone, yra nemažai; tarp tokių giesmių turbūt ir „Te Deum“. Bet šio teksto rankraštinis egzempliorius Kórnicko rankraštyje Nr. 71 yra tik iš 1551 m. Vadinasi, Mžv. juo remtis negalėjo. Jam parankiausias lenkiškas tekstas greičiausiai buvo Sekliuciano, kurio veikalais jis naudojosi, rengdamas katekizmą Karaliaučiuje ir su kuriuo sutarė tikėjimo reikalais. Vis dėlto ir šitą lenkišką katalikišką variantą iš dalies įtrauksiu į tyrimą drauge su trimis pagrindiniais tekstais.

2. Taigi norint nustatyti tekstus, kuriais Mžv. galėjo remtis savo vertimui⁶, reikia svarstyti ir lotynišką bei lenkišką „Te Deum“ variantus⁷. Prieš nagrinėdamas vertimo klausimus detaliau, pacituosiu pačius tekstus: 1) lietuviškas Mažvydo „Te Deum“ 1549 m.⁸, 2) lotynišką „Te Deum“⁹ ir 3) lenkišką Sekliuciano „Te Deum“ 1547 m. (taip pat 1549 m.)¹⁰.

³ Apie Sekliucianą žr. Wotschke T. Andreas Samuel und Johann Seklucjan, die beiden ersten Prediger des Evangelium in Posen. Ein Beitrag zur polnischen Reformatorgeschichte. – In: Z. d. hist. Gesell. Provinz Posen, 1902, p. 169–244; Warmiński I. Andrzej Samuel i Jan Seklucjan. – Poznań, 1906.

⁴ Wierzbowski T. Bibl. Zapomn. poetów i proz. – Warszawa, 1894, 1897.

⁵ Bobowski M. Polskie pieśni Katolickie. – Kraków, 1893; Łos J. Początki piśmiennictwa polskiego. – Lwów, 1922; Kryński A. A. i M. Zabytki języka staropolskiego z wieku XIV-go, XV-go i początku XVI-go. – Warszawa, 1925; Nowy Korbut. Piśmiennictwo Staropolskie. – Warszawa, 1963–1965, 3 t.

⁶ Be minėto Stango veikalo, kitų darbų apie Mžv. naudotus šaltinius nėra. Kalbant apie jo lietuvišką „Te Deum“, iki šiol, rodos, buvo linkstama manyti (žr., kas rašoma, pavyzdžiui, Lietuvos TSR bibliografijoje, p. 241), kad jis esąs vertimas iš lenkų kalbos.

⁷ Vokišku (Liuterio) „Te Deum“ Mžv. negalėjo naudotis: kai jis atvažiavo į Ragainę, dar nemokėjo vokiečių kalbos. Liuterio tekstas cituojamas pagal: Martin Luthers Geistliche Lieder. – Bonn, 1907.

⁸ Pagal Celichovskio (1897) ir Gerulio (1927) leidinius.

⁹ Pagal: Liber Usualis. Missae et officii. – Parisiis–Tornaci–Romae–Neo Eboraci, 1958.

¹⁰ Pagal Kórnicko fragmentą, parašytą dabartine rašyba ir labai mažai besiskiriantį nuo 1547 m. teksto. Rankraštinis tekstas cituojamas pagal: Bobowski M. Op. cit., p. 294.

1 Tawe	Diewa garbinam	Ciebie boże chwalemy	Te Deum laudamus:
2 Tawe	wieŝchpati paβins- tam.	Ciebie panem wyznawamy	te Dominum confitemur
3 Tawe	amβinaghi tewa	Ciebie wiecznego ojca wszelka	Te aeternum Patrem,
4 wiŝfa	βeme ŝchlowin.	ziemia czci i też fali.	omnis terra veneratur.
5 Taweŝp	wiŝfi Angelay,	K tobie wszyscy Angeli	Tibi omnes Angeli,
6 Taweŝp	wiŝfokias dangaus galibes	K tobie wszystkie mocy [nie- bieskie.	tibi Caeli, et universae Potesta- tes:
7 Taweŝp	Cherubins ir Se- raphins	K tobie Cherubin i Serafin	Tibi Cherubim et Seraphim,
8 ŝchauk	balŝu neperŝtoijen- czu	głosem nieprzemiennym woła- ją	incessabili voce proclamant:
9 Schwentas,	Schwentas	Święty, święty,	Sanctus, Sanctus
10 Schwentas	wieŝchpatis die- was [Sabaot.	święty jest pan bog [wszech- mogący.	Sanctus Dominus Deus Saba- oth.
11 Pilnij eŝti	dangus ir βeme	Pełno jest niebo i ziemia	Pleni sunt caeli et terra
12 Maieŝtota	garbes tawa.	majestatu chwały twojej.	majestatis gloriae tuae.
13 Tawe ŝchlowintingas	Apaŝ- chtalu [choras.	Ciebie sławetny kor [=chór/ [Apostolski.	Te gloriosus Apostolorum [cho- rus,
14 Tawe Pranaŝchu	pagirta- sis ŝkayczus	Ciebie chwalebny poczet pro- rocki	Te Prophetarum laudabilis nu- merus,
15 Tawe	muczelniku ŝkayŝc- żauŝeŝ	Ciebie jasny zastęp	Te Martyrum candidatus
16 ŝis	garbin pulkas.	męczenników chwali.	laudat exercitus,
17 Tawe	pa wiŝŝą βeme, ŝch- wen	Ciebie po wszystkim świecie	Te per orbem terrarum
18 ta	paβinŝt baβnicza.	Krzyściany wyznawają.	sancta confitetur Ecclesia.
19 Tewa	neiŝchmeruta Maieŝ- tota.	Ojca niezmiernej wielmożnoŝ- ci	Patrem immensae majestatis:
20 Czeŝtingaghi	tawa tikra ir wie	Chwabelnego syna twego	Venerandum tuum verum et
21 natighi	Sunu. Schwentajje	jedynego. Z ducha świętego	unicum Filium; Sanctum
22 tayp	ir palinkŝmintoije Dwaŝe.	nas pocieszającego.	quoque Paraclitum Spiritum.
23 Tu	Karalus garbas Chriŝte.	Ty wiecznej chwały król Chryŝ- te	Tu Rex gloriae, Christe.
24 Tu	tewa amβinaŝis eŝŝi Su- nus.	Ty ojcowski jest/eŝ/ syn wiecz- ny	Tu Patris sempiternus es Filius.
25 Tu	ant iŝchgelbeghima [prieymdams βmo	Ty dla wybawienia [człowie- czego	Tu, ad liberandum susceptu- rus hominem:
26 gużneŝŝibayŝeijej	mergos [czuŝtos Kuna.	nie brzydziełŝ się żywota panięŝkiego.	non horruisti Virginis uterum.
27 Tu	Kayp iŝchgaleijej ŝmer- tis [geloni, ata	Ty wŝtawŝy zwycięŝtwo [nad ŝmiercią	Tu, devicto mortis aculeo, aperuisti credentibus regna

28 werey tikentiemus te [dąngaus.	Karaliſ- ochworzeleś / ?= otworzyłeś/ wiernym królestwo swe wiecz- ne.	caelorum.
29 Tu podeſchines diewa jedi [garbeije diewa.	Ty na prawicy Bożej siedzisz [w chwale boga ojca.	Tu ad dexteram Dei sedes. in gloria Patris.
30 Sudza tikims effi ateyſes.	Stąd że przydziesz /= przy- dziesz/ [sądzić żywe i martwe.	Judex crederis esse venturus.
31 Tawe todeley mes pra- ſchom mums	Ciebie proſim racz	Te ergo quaesumus,
32 tawa tarnams padeki, ku- rius	twem sługam pomocen być	tuis famulis subveni,
33 branguiju krauiju atpirkay.	Któreś drogą krwią raczył [wykupić.	quos pretioso sanguine rede- misti.
34 Amβinaije ſchlowe ju ſchwen	Daj nam z twemi świętymi	E terna fac cum Sanctis tuis
35 tayſeis mumus padawanoki	Królować wiecznie w niebies- kiej chwale	in gloria numerari.
36 Sweykinki ir gelbek βmo- nes tawa	Zachowaj lud twój miły panie	Salvum fac populum tuum,
37 ir perβegnoki tewiſchke ta- wa.	a daj nam wszystkim [prze- żegnanie	Domine, et benedic heredita- ti tuae.
38 Ir redik mus, bey danguy duk	i sprawuj nas sam a w niebie	Et rege eos, et extolle illos
39 buti anta amβia amβia.	być daj nam na wieki.	usque in aeternum.
40 Per wiſſokias dienas gar- binā [mes tawe.	Po wszystki dni nasze [bogos- ławiamy cię.	Per singulos dies benedicimus te.
41 Ir laupſinam warda tawa [anta am	I chwalemy imię twoje na wieki	Et laudamus nomen tuum in saeculum,
42 βiu ir anta amβinuiju [am- βiu.	i na wiekuiste wieki.	et in saeculum saeculi.
43 Rocżik wieſchpatie ſchoi- je [dienoije	Racz nas panie dnia niniej- szego	Dignare, Domine, die isto sine peccato
44 mus nug greku apsaugotij.	uchować grzechu wszelkiego.	nos custodire.
45 Suffimilk ant muſſu [wie- ſchpatie	Zmiłuj się nad nami panie	Miserere nostri, Domine,
46 Suffimilk ant muſſu	zmiłuj się nad nami.	miserere nostri.
47 Teſtow ſuffimilimas tawa [ant muſſu	Obróć k nam miłosierdzie swo- je panie	Fiat misericordia tua, Domine, super nos, quemadmo- dum speravimus in te.
48 Kayp ir nuſitikeijom ing tawe.	bo w tobie mamy ufanie.	
49 Ing tawe wieſchpatie tikiu	W tobie nasz panie	In te, Domine,
50 nebuſiu pagedintas ant am- βiu	ufamy niech nie	speravi: non confundar
51 amβia. Amen.	będziem pohańbieni.	in aeternum.

3. Šioje schemoje pateikiami visi tekstų atitikmenys:

Tekstų atitikmenys			Semantinės pastabos			Žodžių tvarka		
Lot.	Lk. (S)	Mžv.	Lot.	Lk. (S)	Mžv.	Lot.	Lk.	Mžv.
4 ₁₋₃	5 ₁ 6 ₁ , 6 ₂₋₄ 7 ₁ ? 8 ₂₋₃		8 ₃			4		6 8
10 ₄ ? 11 ₁	? 11 ₃		14 ₄			13 14 15 16		
17 ₅ 18 ₁ 19 ₃ 20 ₅ 21 ₂ 22 23 24 25 _{4,5}	17 ₂₋₃ 25 ₂₋₃	15 ₃	18 ₂	17 ₄			17 18	
27 ₄₋₅ 28 ₂		27 ₂₋₃ 28 ₃	25 26		26 _{2-3,4}	20 21 22 23 24 25 26		
31-33	29 ₆	30 ₁₋₄ 31 _{3,5} 34-37	37 ₃	35 ₁₋₂		? 30 ? 31-33 37		34-36
40 ₁₋₃	38-39 42 ₃₋₅ 45-46	40 ₅	40 ₂₋₃			40	38-39	
48 ₃		47 ₃ 49 ₄	47 ₁		44 ₂₋₃			43-44 45-46
50 ₁₋₂ 50 ₂₋₃ 51 ₁						47 48 49 50 51		

- Dėl vietos stokos čia tenkinsiuos tik svarbiausių tekstų¹¹ atitikmenų nagrinėjimu.
- M4₁₋₃ atit. *Lomnis terra veneratur* ≠ S *wszelka ziemia czci i tež fali*.
- M5₁, 6₁, 7₁ alatyvo pasirinkimas tikriausiai S *K tobie įtaka* ≠ L *tibi* (R *toby*).
- M6₂₋₄ atit. S *wszystki mocy niebieskie* ≠ L *Caeli, et universae Potestates* (R *nyeby-osha y wshithky moczi*).
- M8 Lot. teksto ablativus absolutus L *incessabili voce* pakeistas Sekliuciano., Mžv. (ir rankr.) tekstuose instrumentaliu.
- M11 Neaišku, ar M11₃ sg. ar pl. forma. Jeigu pl., atit. L *Pleni sunt caeli et terra*, (R *Pelne shą nyebyossa y zyemya*). Jeigu sg., atit. S *niebo* bet M11₁ atit. L *Pleni* ≠ S *Pelno*.
- M13–16 atit. lot. tekstą; skiriasi Sekliuciano (ir rankr.) tekstas. Tik M15₃ rodo aukščiausiojo laipsnio adj. formą ≠ nelyginamoji forma L *candidatus*, S *jasny* (R *shwyeti nutolsta ir semantiniu požiūriu*).
- M21–22 atit. L *Sanctum quoque Paraclitum Spiritum*.
- M23 atit. L *Tu Rex gloriae, Christe* (R *Thi Kroly chwali, criste*) ≠ S, prideta *wiecznej*¹².
- M24 atit. L *Tu Patris sempiternus es Filius*, mažiau S *Ty ojcowski jest (eś) syn wieczny*. Iš esmės skiriasi R *Thi yestesh oycza vyezchnego shin*.
- M27₄₋₅ atit. *mortis aculeo* ≠ S *wstawszy zwycięstwo nad śmiercią*, (R *przyawshi shmyertelną ossobę*).
- M28₂₋₃ atit. L *regna caelorum*, bet Mžv. acc. sg. + gen. sg. ≠ lot. teksto acc. pl. + gen. pl.
- M 30 Mžv. neatitinka kitų tekstų.
- M31–33 Mžv. skiriasi nuo lotyniško tik dėl pron. 1 p. pl. formų M31₃ *mes* ir M31₅ *mums* įterpimo.
- M34–37 Pažymėtinas kūrybiškas Mžv. perdirbimas palyginti su originalais.
- M38–39 atit. S *i sprawui nas sam a w niebie być daj nam na wieki*. Visai skiriasi nuo lot. varianto (*Et rege eos, et extolle illos usque in aeternum*), su kuriuo sutampa rankr. (*i rzady ye y powyssay ye aze na wieky*) bei Liuterio (*Wart und pfleg ihr zu aller Zeit und heb sie Hoch in Ewigkeit*) tekstai.
- M 40₅ Mžv. vartoja formą *mes*, kurios nėra lot. tekste.
- M45–46 arčiau S *Zmiluj się nad nami*
- M47₃ Mžv. praleidžia vokatyvą (≠ S *panie*, L *Domine*).
- M48₃ Pret. forma 1 p. pl. atit. L *speravimus* ≠ Praes. forma 1 p. pl. S *mamy ufanie* (tikriausiai pagal Liut. *unser hoffen zu dir steht*; R *nadzyeye myely* rodo lot. variantą).

¹¹ Raidės L, S, R rodo, kad po jų eina lotyniško, Sekliuciano arba rankraštinio teksto citata.

¹² M. Biržiškos paaiškinimas (Rinktiniai mūsų senovės raštai. – Kaunas, 1927, p. 114) atrodo neteisingas, nes M23₃ *garbas* = *garbos* gen. sg < *garba* nom. sg. „garbė“.

M49₄ Praes. forma 1 p. sg. ≠ Pret. forma 1 p. sg. L *speravi* ≠ Praes. forma 1 p. pl. S *ufamy* (R *nadzyeyę mam*; Liut. *hoffen*).

M 50₁₋₂ atit. L *non confundar*.

M 50₃₋₄ 51₁ atit. L *in aeternum* (R *na wyeky*) ≠ S ∅ (Liut. *nimmermehr*).

Pron. poss. *tawa* pasitaiko 7x „Te Deum“ tekste. Pastebėtina, kad bent dukart jis vartojamas vietoj pron. *sawa*¹³:

M36₆ ir M37₄. Labai galimas dalykas, kad čia turėjo įtakos lot. tekstas. Be to, išdėmėtina, kad M47₃ atit. L *tuo* (bet S *swoje*), vadinasi, ir čia lenkiškas Sekliuciano variantas neturėjo įtakos.

Semantikos komentaruose taip pat tenkinsiuos pagrindinėmis pastabomis¹⁴: M8₃ *neperstojenczu* < *neperstojas* (-antis), *neperstoti*. Ndž III, 57: *perstoti* „aufhören“, *perstojimas* „Aufhören, Unterbrechung“; LKŽ IV, 853: *perstojas* „paliova, atvanga, pertrūkis“. Iš pateiktų pavyzdžių žodžio reikšmė suponuotina „be pertraukos, be nustojimo“, atitinkanti L *incessabilis* „nepertraukiamas“. Skirtingai S *nie-przemienny* (< *przemieniac*, etc.) reiškia „nekintamas, be keitimo“, plg. V 566: *przemienny* „kintantis“ arch. ir SD 451: *przemieniam co = odmieniam* (Muto) *Atmaynau*, bet SD³¹¹: *nieprzerwany* / *perpetuus*, *continuus* / *nepertraukiamas*. (Tą pačią semantiką rodo ir R *nyeprestawayaczimy glosi*.)

M25–26 Ši teksto vieta sudaro nemaža sunkumų, lyginant ją su lot. ir lenk. tekstais. Gerulio 1927 m. ir Celichovskio 1897 m. išleistuose leidiniuose parašyta:

M25 *Tu ant ischgelbeghima prieymdams βmo*

M26 *gužnessibayseijey mergos czistos kuna*

Vėliau ta pati vieta buvo perspausdinta 1570 m. leidinyje taip:

Tu ant ischgelbeghima prieymdams βmo

gu nessibayseijey mergos czistos kuna

Taigi labiau įtikėtina, kad raidė *z* tarp žodžių *βmogu* ir *nessibayseijey* 1549 m. tekste yra spaustuvinininko klaida, kuri atsirado norint pažymėti kablelį. Tai turėdami galvoje, palyginsime tris tekstus. Iš palyginimo matyti, kad lot. part. fut. act. *suscepturus* (reiškiančio veiksmo artumą arba siekimą jį atlikti) semantinis atspalvis Mžv.

¹³ Žr. LKG I, 574.

¹⁴ Santrumpos: LLKŽ = Lietuvių—lotynų kalbų žodynas. — V., 1958; V = Vaitkevičiūtė V. Lenkų—lietuvių kalbų žodynas. — V., 1979; DŽ² = Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. — V., 1972. Visos kitos santrumpos kaip „Lietuvių kalbos žodyne“.

išreikštas pusdalyviu *prieymdams* ir kad tokio atitikmens Sekliuciano tekste nerandame. Taigi bendra Mžv. ir lot. teksto sakinių prasmė būtų tokia:

„tu	{	L norėdamas išgelbėti	L ketindamas priimti
		M išgelbėjimui	M priimdamas

žmogų (= žmogaus būklę) neišsigandai...“ O Sekliuciano: „Tu išgelbėjimui žmogaus neišsigandai...“

M25₄ Skirtingai verčiama ir lot. *uterus*. Lie. *kūnas* reikšmė (pagal DŽ² 344 „žmogaus ar gyvulio organizmas“), yra semantiškai mažiau ribota ir plačiau neapibrėžta negu lot. *uterus*. Iš tiesų, SD 131 parašyta *Ciálo* / *Corpus* / *Kunas*; taip pat LLKŽ 630 duoda lot. žodžiui tokias lie. reikšmes: „1) pilvas, pilvo ertmė, 2) iščios, gimda, 3) gelmės“. Įsidėmėtina, kad remiantis SD 657: *żywot* / *żyćie* / *pobyt ná świećie* / *Vita*, *aetas*, *Spatium vitae* / *Giwenimas*, *buytis*, lenk. žodis nėra ekvivalentus lie. žodžiui *iščios*. Antra vertus, *żywot*, pagal V 1011 3-ąją reikšmę, archaišką ir tarmišką – „pilvas; viduriai; iščios“ – atit. LLKŽ pirmąją ir antrąją. Aiškiai matyti, kad čia Mžv. pasirinko tokį žodį, kuris nutolęs nuo lot. ir lenk. tekstų ir rodo semantiniu požiūriu nemažą apibendrinimą¹⁵.

4. Religinius tekstus verčiant iš vienos kalbos į kitą, pasireiškia tendencija identiškai atkurti originalą. Pats ryškiausias šio principo realizavimas yra vadinamasis *verbum ad verbum* vertimas, kuriam apskritai nebūdingas kūrybiškumas. Turint tai galvoje, vis dėlto reiktų pažymėti, kad Mžv. vertimas skiriasi nuo originalų ne tik tai tam tikrais morfologiniais įvairavimais (kaip M15₃ ir kt.), tam tikrais formų įterpimais (ypač įvardžiai: M31₃, M31₅) arba tam tikrais formų praleidimais (ypač vokatyvų: M35₅–, M47₃–), bet ir rodo netgi porą „savarankiškų eilučių“.

Kaip galima pastebėti iš anksčiau pateiktos schemos, ne vieną kartą toje pačioje eilutėje jaučiama abiejų originalų įtaka. Išnagrinėkime, pvz., M17–18 eilutes: M17₂₋₄ atit. *S po wszystkichm świećie* ≠ *L per orbem terrarum*. Sugretintina ir DP 11: *o neg nu yra wąndēnio po wissą pasauli* = *a niżli iest wody po wszystkichm świećie*. R *po okregu zyemje* rodo artimiausią variantą lot. tekstui.

M17₄ Lie. *žemė* tris kartus aptinkama tekste:

M4 ₂	∅	}	<i>terra</i>
M11 ₅	<i>ziemia</i>		
M17 ₄	<i>świat</i>		<i>orbis terrarum</i>

¹⁵ Būtų galima suponuoti, kad Mžv. XVI amžiaus tarmėje *kūnas* reiškė ir „corpus“, ir „uterus“. Iš Mžv. Katekizmo tų kontekstų, kuriuose pasirodo žodis *kūnas* (26x) analizės, sužinome, kad jis visada turi „corpus“ reikšmę ir dažniausiai vartojamas prie žodžio *duschas*. Plačiau apie lie. *kūną* žr. Karaliūnas S. Lie. *kūnas*. – Baltistica, 1982, t. 18(2), p. 165.

Semantinį lietuviškojo vertimo ekvivalentiškumą patvirtina SD 643: *ziemia* / *terra, humus, solum* / *žiame*. Trečiasis atvejis M17₄ yra sudėtingesnis. Mžv. pavartoja formą *βeme*, kuri pagal savo dabartinę reikšmę nesutampa nei su lot. forma (LLKŽ 609: *orbis terrarum* „visata, pasaulis“) nei su lenk. forma (V 782: *świat* „pasaulis“). Tačiau leksikos duomenys rodo, jog lie. *žemė* Mžv. raštuose tikriausiai turėjo platesnį semantinį lauką negu dabartinėje kalboje. To žodžio dažnesnės reikšmės yra „žemė, pasaulis, sausuma, planeta, kraštas“. Taigi M17₄ dėl lenk. teksto įtakos visoje eilutėje (kaip jau aptarta), reikia suponuoti reikšmę „pasaulis“.

M17₅ atit. L *sancta* ≠ S ∅.

M18₁ atit. L *confiteurm* ≠ S *wyznawają*

M18₂ lie. *bažnyčia* (LKŽ I, 700) ← lot. *Ecclesia* „tikinčiųjų organizacija“, o 1. S *chrześcijanie* tikriausiai ← vok. *Christenheit* „Krikščionių visuma“. Panašių atvejų yra M8, M11, kaip galima pastebėti iš schemos, taip pat M25, kuris pažodžiui atitinka lot. tekstą, bet rodo lenkų kalbos sintaksės įtaką (M25₂₋₃ *ant ischgelbeghima, S dla wybawienia, L ad liberandum*).

Ypač įdomios yra 34–37 eilutės. Išnagrinėjime: M34₁₋₂ acc. *Amβinaije schlowe* neturi atitikmens kituose tekstuose: S *Królować wiecznie w niebieskiej chwale* ir L *Aeterna (...) in gloria numerari*.

M34₃ – praleidžiamas pron. poss. ≠ S *z twemi świętymi, L cum sanctis tuis*.

M35₁₋₂ gerai atspindi S *Daj nam* (≠ L *fac*); išlaikyta ir semantika (V 78: *dać*: 1) „duoti, įteikti, (pa)dovanoti“).

M36₁₋₃ rodo originalų imperatyvo formų dvigubinimą be atitikmens kituose tekstuose: S *Zachowaj* ir L *Salvum fac*.¹⁶

M36₅ – praleistas vokatyvas ≠ S *mily panie, L Domine*.

M36₅ ir M37₄ atit. lot. tekstą, kaip jau aptarta anksčiau.

M37₂ arčiau L *benedic* (S *daj przeżegnanie*).

M37₂₋₄ Lot. *hereditas* skirtingai verčiamas į kitas kalbas. Sekliuciano pateikta forma *nas wszyscy* paaiškina lot. terminą: ką prašoma laiminti? Mus visus. Remiantis DŽ² 848 lie. *tėviškės* dabartinė reikšmė yra „gimtoji vieta, gimtieji namai, gimtinė“ (LLKŽ 273 *hereditas* verčia „palikimas, paveldėjimas“). Vis dėlto Daukšos Postilėje lie. *tėviškė* verčiama 1. *ojczyzna* „tėvynė“ ir *dziedzictwo* „palikimas, paveldėjimas“. Taip pat *dziedzistwu* aptinkama ir lenk. rankr. tekste. Greičiausiai paskutinė reikšmė, būdama susijusi su lot. tekstu, turėjo būti pateikta ir lietuvių vertėjo.

Iš viso to, kas pasakyta, galima padaryti tokias išvadas:

1. Versdamas „Te Deum laudamus“ į lietuvių kalbą, Mžv. rėmėsi lotynišku ir lenkišku tekstu.

¹⁶ Įsidėmėtina, kad dvigubinimas išlaikytas ir 1570 m. teksto pakartojime.

2. Ypač dažnai remiamasi lotynišku originalu. Iš lenkiškų šaltinių iš esmės naudotasi tik Sekliuciano „Ciebie boże chwalemy“ tekstu.

3. Pastebėta ne mažiau kaip dvidešimt Mžv. sutapimų su lot. šaltiniu, daugiausia tekstinių. Mažiausiai 12 kartų Mžv. ir lot. teksto formos sutampa, Sekliuciano tekste aptinkama viena absoliučiai skirtinga forma. Tik 38–39 eil. lietuviškas „Te Deum“ atitinka Sekliuciano tekstą ir visiškai neatitinka lotyniško; kiti atitikmenys Sekliuciano tekstui apskritai nėra tokie reikšmingi ir jų nedaug. Nereti sutapimai su rankraštiniu variantu laikytini visai nereikšmingais. Jų atsiranda tik todėl, kad abu vertimai iš esmės rėmėsi lotynišku tekstu.

4. Kai kada toje pačioje eilutėje (pvz., M17) ir net toje pačioje formoje (M49₄) lietuviškas vertimas rodo abiejų panaudotų originalų poveikį. Kartais (ypač aki-vaizdu, pvz., 34–37 eil.) pasireiškia ir Mžv. kūrybiškumas.

О ПЕРЕВОДЕ МАЖВИДАСА 1549 г. „TE DEUM LAUDAMUS“

Резюме

На основании детального текстологического анализа перевода установлено: 1) при переводе М. Мажвидас пользовался как латинским, так и польским оригиналами (автор последнего — Секлюцьян); 2) совпадения или параллели с латинским источником являются более частыми, чем с польским; 3) в некоторых затруднительных случаях переводчик проявил творческое отношение к решению проблем.

SMULKMENA LVIII

Veiksmazodžiai *bárti*, *kálti*, *málti* Lazūnų šnektoje turi preterito formas *bórė* ‘barė’, *kólė* ‘kalė’, *mólė* ‘malė’ su šaknies balsiu *o*. Plg. *išbórė* ‘išbarė’, *pabórė* ‘pabarė’, *susibórė* ‘susibarė’; *ankólė* > dial. *unkólė* ‘įkalė’, *apkólė* ‘apkaustė’, *ažkólė* ‘užkalė’, *iškólė* ‘išduobė (skylė)’, *pakólė* ‘išplakė (dalgį)’, *paažkólė* ‘visa užkalė’, *prikólė* ‘prikalė’, *sukólė* ‘sukalė’; *ansimólė* > dial. *unsimólė* ‘išsimiltavo’, *apmólė* ‘iš paviršiaus aptrynė grūdus’, *išmólė* ‘kurį laiką malė’, *pamólė* ‘pamalė’, *primólė* ‘primalė’, *sumólė* ‘sumalė’ ir *moldinėti* ‘malti’, *apmoldinėti* ‘apmalti’, *primoldinėti* ‘primalti’, *sumoldinėti* ‘sumalti’¹. Greičiausiai tai naujadarinės formos, pasidarytos pagal modelį: *kárti:kāria:kórė* = *bárti:bāria:x*; *x* = *bórė* ‘barė’.

Z. Zinkevičius

¹ Petrauskas J., Vidugiris A. Lazūnų tarmės žodynas. V.: „Mokslas“, 1985.